

POSTIJAAMADE VARUSTAMINE FURAAZIGA EESTIS XVIII JA XIX SAJANDIL

E. Selli

NSV Liidu ajaloo kateeder

Postijaamade pidevaks häireteta tegutsemiseks oli vaja neid korralikult ja vajalikus koguses varustada furaaži (pr. *fourage*) ehk hobusemoonaga ning nõutava arvu postipoistega. Peale selle tuli teha mitmesuguseid ehitustöid (vastavate hoonete rajamine, vanade remontimine jne.).¹

Postijaamade majanduslik olukord ei ole leidnud seni ammen-davat käsitlemist ei balti-saksa, ei eesti kodanlike ega ka nõu-kogude ajaloolaste poolt. Käesolev ülevaade oleks katseks seda lünka täita. Püütakse näidata ühe postikoormiste liigi, furaaži-kohustuse arengut XVIII ja XIX sajandil. Vaatluse alla tulevad sellised küsimused nagu hobusemoonaga sissenõudmine, posthobuste varustamine hobumoonaga ning üleminek hobusemoonamaksu naturaalselt vormilt rahalisele vormile.

1710. a. 25. novembri patendiga asutati Vene võimude poolt tähtsamate sõjateede äärde nn. kasakate postijaamad. Neisse postijaamadesse mahutati 20 hobust ja 4 tragunit. Ümbruskonna mõisaid² kohustati neid ülalpidama.

1712. aastaks viidi enamik vägesid Eesti- ja Liivimaalt välja. Postivedu pandi talupoegade õlgadele, kes seda küüdi korras edasi toimetasid. Selline korraldus osutus aga väga kurnavaks nii talu- kui ka mõisamajapidamistele.³

Kujunenud olukorrast väljapääsemiseks tegi Peeter I täievoli-line esindaja parun (vabahärra) Gerhard Johann von Löwen-wolde 1712. a. Liivimaa ja 1713. a. Eestimaa rüütelkondadele

¹ Axel von Cernet. Geschichte und System des bäuerlichen Agrarrechts in Estland. Reval, 1901, S. 392.

² F. Eckard. Inhalt der in der Rigischen Statthaltschaft emanirten ge-druckten Patente von 1710 bis Ende 1788. Riga, 1789, S. 178.

³ NSVL Riiklik Ajaloo Keskariiv (NSVL RAKA), f. 1289, nim. 1. s.-ü. 57, l. 41 pööre.

ettepaneku rajada sõjateede äärde rüütelkondade kulul ja nende ülalpidamisele jäävad postijaamad.⁴

Postijaamade tegevuse majanduslik külg allus Eestimaal rüütelkonna peamehele ja Liivimaal ning Saaremaal maanõunike kolleegiumile. Need institutsioonid määrasid kindlaks postijaamadele antavad furaažikogused, arvestades seejuures trakti sõidetavust ja posthobuste arvu.

Kohapeal juhtis postijaama tegevust postikomissar (postijaamapidaja), kelle kohustuste hulka kuulus hobusemoona vastuvõtmine ja kaalumine kohaleveopäeval, moona jaotamine hobuste vahel, arvestades teede seisundit ja posthobuste koormatust ning suvel ka koplite olukorda.

Artiklis kasutatavad mõõdud

Viljamõõdud:

1 tallinna vakk = 3 tallinna külimittu = 44,277 liitrit,
1 riia vakk = 6 riia külimittu = 66,4146 liitrit,
1 tallinna külimit = 12 toopi = 15,7 liitrit,
1 riia külimit = 9 toopi = 11,8 liitrit,
1 toop = 1,3 liitrit,
1 setvert = 8 setverikku = 66 karnitsat = 3 riia vakka =
= 209,91 liitrit,
1 setverik = 8 karnitsat = 26,238 liitrit,
1 karnits = 2,67 toopi = 3,2798 liitrit,
1 kann = 2 toopi = 2,617 liitrit.

Heinamõõdud:

1 puud = 2 leisikat = 40 naela = 16,38112 kg,
1 leisikas (pund) = 20 naela = 8,1905 kg,
1 nael (marknael) = 409,51 g.

1. Postijaamade varustamine mõisate kaupa

1712. a. paigutas Liivimaa rüütelkond Peterburi—Tartu—Riia teele igasse postijaama 20 hobust.⁵ 8. oktoobril 1712. a. patendiga pandi nende ülalpidamine kõigile eramõisatele, kusjuures ühe posthobuse furaažiirakonnaks määrati 14 adramaad.⁶ Liivimaa

⁴ Fr. K. Gadebusch. Livländische Jahrbücher. 4 Theil. I Abschnitt. Riga, 1783, lk. 14. H. von Wedel. Die Estländische Ritterschaft und ihre Institutionen, vornehmlich zwischen 1710 und 1783. Berlin, 1935, S. 35.

⁵ NSVL RAKA, f. 1289, nim. 1, s.-ü. 57, l. 21 pööre.

⁶ Alexander von Tobien. Die Agrargesetzgebung Livlands im 19 Jahrhundert. I Band. Berlin, 1889, S. 89.

kindralkubeneri vürst Golitsõni patendiga 5. septembrist 1713 korrati seda nõudmist ning määrati posthobuste ratsioon (1 kuu söödakogus), rahasse arvestatult 1 riigitaaler ja natuuras 1 vakk rukist, 1 vakk otri, $\frac{1}{2}$ vakka kaera ning 1 leisikas heina (1 adramaalt).⁷

Eestimaa kubermangu postijaamade majanduslikust korraldusest pärinevad esimesed kindlad andmed alates aastast 1720.⁸ Esialgu varustas postijaama kõige vajalikuga see mõisnik, kelle maal postijaam asus. Hüvituseks maksid ülejäänud Eestimaa mõisad adramaa pealt 1 rubla.⁹

1728. a. maapäeval otsustati reorganiseerida Eestimaa postijaamade ülalpidamise korraldus. Et kergendada ja parandada

⁷ RAKA, f. 279, nim. 1, s.-ü. 583, l. 51 ja pööre. **Furaažiringkonna** (-piirkonna) moodustasid rüütelkondade poolt postijaama juurde kinnistatud mõisad vastavalt postijaamas asuvate hobuste arvule ja ühe posthobuse ülalpidamiseks vajaliku moonakoguse hulga. Arhiivandmete puudusel ei saa esialgu täies ulatuses näidata, missugustest kihelkondadest ja mõisatest viidi furaaži mõnda kindlasse postijaama. Mõningal määral aitab Eestimaal asuvate Voka, Puru, Pungerja ning Kauksi postijaamade furaažipiirkondi välja selgitada 1717. a. säilinud Järvamaa kreisikomissari Gotthard Wilhelm von Esseni poolt koostatud furaaživõlglaste restantsioonilehtede loendid.

Voka postijaamale jäid tookord furaaži võlgu 5 Järva-Jaani kihelkonna mõisat, Purule võlgnesid 5 mõisat Koeru kihelkonnast, Pungerja jätsid ettenähtud furaaži osalt toomata 3 mõisat Peetri, 1 mõis Paide (Anna) ning 1 mõis Koeru kihelkonnast. Kauksi postijaamale võlgnesid furaaži 2 mõisat Türi ja 3 mõisat Peetri kihelkonnast (RAKA, f. 5014, nim. 1, s.-ü. 2, l. 13).

Võlglaste asemel nõuti puudujäänud postimoona kogus postijaama läheduses asuvatelt mõisatelt (Liivimaa kindralkuberner vürst Golitsõni patent 5. sept. 1713. a.), see oli lisakohustus.

Furaažipiirkonna kujundamisel peeti silmas, et mõisad asuksid laiali mitmes kihelkonnas, osa mõisaid jääks aga postijaama naabrusesse. Sellist jaotamist tingisid teoolud ja kasinad postimoona hoidmise võimalused.

Furaažipiirkonna kujundamisel võeti arvesse ka trakti sõidetavust. 1734. a. oli Eestimaal Peterburi—Tartu—Riia traktil ühe postijaama furaažiringkonna suuruseks 50 adramaad, Tallinna—Pärnu teel aga ainult 10—12 adramaad (RAKA, f. 854, nim. 2, s.-ü. A I 16, l. 224 pööre — 225).

Kui vaadata 1851. a. Liivimaa moodustatud furaažipiirkondi postitraktide tähtsuse alusel, selgub, et Vene impeeriumi kõige enam sõidetaval postiteel, Peterburg—Tartu—Riia, oli furaažipiirkondade suuruseks 330—375 adramaad. Väiksema sõidetavusega traktidel kõikusid need 51—81 adramaa piires. Nii oli Peterburi traktil asuv Igavere furaažiringkond 375 adramaad, Riia—Pärnu—Tallinna teel Mõisaküla postijaamal 70 10/20 adramaad ja Halingal 81 14/20 adramaad, Valga—Võru—Pihkva traktil oli furaažipiirkond veelgi väiksem (näiteks Vastseliinal 51 10/20 adramaad).

Furaaži kohalevedu jaotati põhiliselt kolme perioodi: septembrisse, detsembrisse ja veebruaris. Võtame vaatluse alla Peterburi—Tartu—Riia teel asunud Uderna postijaama furaažipiirkonna, mis koosnes 59 mõisast, (330 5/20 adramaast) Rõngu, Puhja, Nõo, Kanepi, Otepää, Tartu-Maarja, Suure-Jaani ja Viljandi kihelkonnast. Furaaži kohalevedu teostati järgmiselt: septembris vedasid furaaži kohale 23 mõisat Rõngu, Puhja, Nõo ja Otepää kihelkondadest; detsembris 20 mõisat Kanepi kihelkonnast, veebruaris 16 mõisat ja pastoraat Suure-Jaani kihelkonnast ning Viljandi ja Tartu-Maarja kihelkondadest.

⁸ RAKA, f. 854, nim. 2, s.-ü. A IX 99, l. 186.

⁹ Samas, s.-ü. B I 77^a, l. 48—49.

postijaamade olukorda, otsustas maapäev anda kõik postijaamad alates 1. märtsist 1728 soovijaile (peamiselt maanõunikele) ülalpidada. Selle korralduse alusel said maanõunikud endale kogu tulu ja pidid postijaama varustama hobustega, sõidukitega, posti-postistega ning hoidma korras hooned.¹⁰

Samal ajal arenes Eesti- ja Liivimaa mõisaomanike seas kampaania, mille eesmärgiks oli lõpetada senine postijaamade ülalpidamine. Postijaamadesse taheti jätta posti- ja kullerite veoks 4 hobust, maaomanikud oleksid neile andnud sööda ja oleksid pidanud postiveopäevadel kutsariteks paari talupoissi.¹¹

Juba 1729. a. esitas Eestimaa rüütelkond sellesisulise palve Peterburisse, kuid tagajärjeta.¹²

Liivimaal taotleti kubernerile 31. juulil 1731. a. esitatud memoriaalis natuuras makstava furaaži asendamist rahalise maksuga.¹³ Nähtavasti jäi see taotlus tagajärjeta, sest 20. juunil 1733. a. võeti vastu Liivimaa rüütelkonna konvendil, millest võtsid osa resideerivad maanõunikud De la Barre ja von Völkersahm ning kreisisaadikud, uus furaaži jaotamise kord. Kui seni anti posthobusele furaaži ainult seitsmeks talvekuuks (oktoobrist maini), siis uue korraldusega otsustati anda furaaži kaheksaks kuuks.¹⁴

1 kuu ratsiooni lisamisega loodeti parandada posthobuste seisukorda. Furaaži andmise kohustus pandi kõigile aadlimõisatele vastavalt nende revisjonidramaade arvule. Selline korraldus hakkas kehtima alates 1. jaanuarist 1734. a.¹⁵

Eestimaal aga loobusid 1732. a. Peterburi—Tartu—Riia ja Tallinn—Pärnu teel asuvate postijaamade ülalpidajad — maanõunikud — oma ülesannetest. Tulemuseks oli, et nende teede postijaamadele kehtestati taas endine ülalpidamise kord, mille järgi furaaži andsid postijaama naabruses asuvad mõisad, ülejäänud aga hüvitasid kulutused rahas.¹⁶

1734. a. võttis ooberstleitnant von Berg oma järevalve alla 5 Peterburi—Tartu—Riia tee postijaama (Kauksi, Rannapungerja, Väike-Pungerja, Puru, Voka ja Vaivara) ning 4 Pärnu tee postijaama (Kanamaa, Ruunavere, Sõtküla ja Jädivere).¹⁷ Narva tee postijaamad (Jõelähtme, Kahala, Loobu, Põdruse, Pikaristi ja Varja) anti soovijaile rendile.¹⁸

1737. a. võttis Eestimaa rüütelkond postijaamad senistelt pidajatelt ära, lootuses saada laekunud tulu oma käsutusse.¹⁹

¹⁰ RAKA, f. 854, nim. 1, s.-ü. 266, l. 3 pööre 4.

¹¹ Samas, nim. 2, s.-ü. A I 37, l. 4 pööre ja 5.

¹² Samas, s.-ü. A IX 99, l. 15 pööre.

¹³ Läti NSV RAKA, f. 214, nim. 5, s.-ü. 132, l. 168 pööre.

¹⁴ Samas, s.-ü. 116, lk. 282—283.

¹⁵ Läti NSV RAKA, f. 214, nim. 5, s.-ü. 132, l. 200.

¹⁶ RAKA, f. 854, nim. 2, s.-ü. A I 37, l. 4 pööre ja 5.

¹⁷ Samas, s.-ü. A IX 99, l. 34.

¹⁸ Samas, l. 34 pööre.

¹⁹ Samas, l. 186.

Uhtlasi tõstis rüütelkond furaažikuude arvu kuult kaheksale ja nõudis furaaži kõigilt mõisatelt. Kroonumõisad maksid adramaa pealt 50 kop. ja saartel (Hiiumaal ning Vormsil) asuvad mõisad andsid ettenähtud furaažikoguse arvel, mida nad ei saanud mandril asuvatesse postijaamadesse vedada kauguse ja geograafilise eraldatuse tõttu, adramaa pealt raha 55 kopikat.²⁰

Esimesed üksikasjalisemad andmed Liivimaal Peterburi teel asuvate postijaamade hobuste varustamisest furaažiga pärinevad Liivimaa maanõunike kirjast Eestimaa rüütelkonnale 16. juunist 1732. Selles peamiselt Peterburi—Tartu—Riia tee postijaamade olukorda kajastavast kirjast selgub, et furaaži antakse 7 kuu peale. Posthobuse 1 kuu ratsioon oli 3 vakka kaeru ja 30 leisikat (1 koorem) heinu.²¹ Sellele lisandus veel 3 kubu õlgi.²²

Furaaži anti ainult talvekuudeks, kui koplitest midagi võtta ei olnud. Tegelikult jäi koplitest saadavast rohust väheseks, selle tagajärjeks oli posthobuste pidev kurnatus ja kiire kasutuskõlbmatuks muutumine. Pidevast sööda kehvusest olid postijaamade hobused kurnatud välimusega ja kiireks sõiduks enamasti jõuetud.

1732. a. 11. juulil keisrinna Anna ukaasiga nõuti Peterburi—Tartu—Riia tee postijaamades posthobuste suurendamist 20-lt 25-le.²³ Hobuste hankimine venis, 1733. a. alguses vabandas Liivimaa rüütelkond oma aeglust hobumoonna vähesusega ja lubas viia hobuste arvu nõutavale tasemele alates 1733. a. maist, siis olevat koplites juba nii palju rohtu, et kõik hobused sõnuks saavad.²⁴

1750. a. vahetati Liivimaa rüütelkonnas arvamust posthobuste furaažiga varustamise laiendamisest terveks aastaks.²⁵

Esialgu ei laiendatud furaaži andmist tervele aastale, kuid 3. juulil 1750. a. võeti vastu uus postijaamade varustamise korraldus, milles määrati kindlaks ühelt adramaalt võetav furaažikogus järgmiselt: rahas nõuti 32 hõbeööri ja natuuras 2 $\frac{1}{4}$ kannu rukist, 2 $\frac{1}{3}$ kannu otri, 2 vakka 22 kannu kaera ja 26 leisikat heina.²⁶

Postijaamade, eriti posthobuste seisundi parandamisest oldi huvitatud Liivimaa kindralkubernanguvalitsuses, kust kahel korral, 25. mail 1751 ja 5. augustil 1753, nõuti rüütelkonnalt furaažiandmist posthobustele ka suvekuudel.²⁷

Nende patentide ellurakendamist esialgu ei toimunud. Posthobuste sõodaratsiooni suurendamine pörkas mõisnike vastuseisu, kes ei olnud nõus tõstma postijaamaalaseid kulutusi.

²⁰ RAKA, f. 854, nim. 2, s.-ü. A IX 99, l. 186.

²¹ Samas, s.-ü. A II 11, l. 88.

²² Samas, l. 88 pööre.

²³ NSVL RAKA, f. 1289, nim. 1, s.-ü. 57, l. 22.

²⁴ Läti NSV RAKA, f. 214, nim. 5, s.-ü. 116, lk. 281.

²⁵ Samas, lk. 298.

²⁶ Samas, lk. 299.

²⁷ F. Eckart, lk. 181.

1761. a. oli Eestimaa postijaamades 221 posthobust, kelle ülalpidamiseks kulus 2949 tündrit 2 vakka kaeru ja 53 040 leisikat heina.²⁸ Posthobuse ühekuune ratsioon oli seega 3 vakka kaera ja 30 leisikat heina. Aastase furaažihulga koguväärtus ulatus 3094 rublale.²⁹

1766. a. pärinevate andmete alusel sai Liivimaal Peterburi tee posthobune ühes kuus (1 ratsioon) 1 setverti ehk 3 riia vakka kaeru ja 15 puuda ehk 30 leisikat heinu.³⁰

Arvestades seda, et 1 setvert kaeru vastas 3 riia ehk 6 tallinna vakale, võib väita, et Liivimaa Peterburi tee posthobused said kaera kaks korda rohkem kui Eestimaa posthobused keskmiselt.

1771. a. Eestimaa maapäeval oli arutluse all posthobuste olukorra parandamine. Kavatseti anda furaaži terveks aastaks, kuid vastuvõetud otsuse alusel anti edaspidi furaaži 11 kuuks.³¹

Sama maapäeva otsuse alusel suurendati ühes ratsioonis oleva kaera hulka kolmelt viiele,³² kuid erinevus posthobuste varustamises Eestimaal ja Liivimaal jäi püsima.

Publitsist ja keeleteadustaja August Wilhelm Hupel (1737—1819) on 1772. a. avaldanud andmeid 25 adramaa suuruse mõisa postikoormiste kohta. Nimelt andis tookord 25-adramaane mõis postikoormiseks 1 vakk 20 kannu rukist, samapalju otri ning 74 vakka 15 kannu kaera, 25 koormat heina, 50 kubu õlgi ja 6 sülda puid.³³

Ühelt adramaalt nõuti seega kaera pisut vähem kui 3 vakka, heina 1 koorem ning õlgi 1 kubu.

Eestimaal nõuti 1787. a. adramaalt furaažiks 2 vakka kaera ja 12 leisikat heina. 229 posthobust sai 12 595 vakka kaera ja 75 570 leisikat heina.³⁴

Võttes jällegi arvesse erinevust Tallinna ja Riia mõõtudes, võib väita, et Eestimaal varustati posthobuseid halvemini kui Liivimaal.

Seda kinnitab ka A. W. Hupel 1789. aastal, mil ta hindas Liivimaa postijaamu paremaks. Nimelt varustavat Liivimaa rüütelkond oma postijaamu paremini kui Eestimaa rüütelkond omi.³⁵

1780. aastail kerkis uuesti päevakorda posthobuste aastaringne furaažiga varustamine. Esimestena saavutasid furaaži 12 kuuks Valga—Vastseliina—Pihkva ja Riia—Pärnu—Tallinn tee postijaamad. Enamusel nende teede postijaamadest olid koplid kas

²⁸ H. von Wedel. Op. cit., lk. 35. RAKA, f. nim. 1, s.-ü. 842 l. 4. pööre.

²⁹ RAKA, f. 854, nim. 2, s.-ü. A IX 99, l. 79.

³⁰ Läti NSV RAKA, f. 214, nim. 5, s.-ü. 116, lk. 345—346.

³¹ RAKA, f. 854, nim. 2, s.-ü. A I 31, l. 14.

³² Samas.

³³ A. W. Hupel. An das Lief- und Estländischen Publicum, 1772, S. 44—45.

³⁴ RAKA, f. 854, nim. 1, s.-ü. 842, l. 12.

³⁵ A. W. Hupel. Die Gegenwärtige Verfassung der Rigischen und der Revelschen Statthalterschaft. Riga, 1789, S. 589.

niivõrd väikesed ja viletsad, et posthobustel suurt midagi võtta ei olnud, või siis puudusid need üldse.

1785. a. 11. augustil otsustati Liivimaa maanõunike kolleegiumis anda Valga—Vastseliina—Pihkva tee postijaamadele furaaži terveks aastaks³⁶ ja neli aastat hiljem, 1789. a., anti kindralkuberner krahv Browne'i reskripti alusel ka kõigile Riia—Pärnu tee posthobustele furaaži terveks aastaks.³⁷

Peterburi tee kui Venemaa üks elavama liiklusega postitrakte jäi ka 1789. a. üheteistkümnekuusele furaažikogusele.

1790. aastate alguses valitses mõlemas rüütelkonnas liikumine, mille eesmärgiks oli furaaži andmise kohustuse laiendamine kroonumõisatele ja saartel, Hiiumaal ning Vormsil, asuvatele mõisatele.³⁸

1793. a. plaanitati tõsta saartel asuvate mõisate furaažiraha adramaa eest 55 kopikalt ühele rublale ja maksustada kõik Eestimaal asuvad kroonumõisad 50 kopikaga adramaa eest.³⁹

Päevakorras oli maksustada kõik Eestimaa mõisad naturaalse furaažiga, kusjuures sellisel juhul oleks tulnud võtta adramaalt 2 vakka 16 toopi kaera ja 14³/₄ leisikat heina.⁴⁰

Juhul, kui furaažikohustuse alla kuuluksid ainult mandril asuvad mõisad (era- ja kroonumõisad), siis tuleks adramaalt võtta kaera 2 vakka 20 toopi ja heina 15¹/₄ leisikat. Kui kroonumõisaid ei õnnestu kohustada furaaži andma panna, siis taheti võtta adramaalt 2 vakka 23 toopi kaera ja 16 leisikat heina.⁴¹

Kroonumõisate maksustamine jäi siiski teostamata, sest kindralkuberner vürst Repini arvamusel järgi sai seda teha ainult Katariina II loal.⁴²

Et parandada posthobuste seisundit Eestimaal Tallinn—Narva, Tallinn—Pärnu ja Peterburi—Tartu—Riia teedel, kus hobuste arvu oli suurendatud 5 võrra,⁴³ nõudis Eestimaa aadlimarssal 1793. a. postijaamadele lisafuraaži 150 rubla suuruses.⁴⁴ Lisafuraaži nõuti ka Liivimaal.

1793. a. kinnitati Liivimaal uus furaaži jaotamise plaan, mis seisnes põhiliselt adramaa pealt võetava lisafuraaži koguse kindlaksmääramises. Ühelt adramaalt nõuti furaaži kahesugusel kujul. Esimeses variandis nõuti lisaks 2 kannu rukist, 2 kannu otra ja 4 kannu kaera ning teise variandi alusel kuulus välja-

³⁶ Läti NSV RAKA, f. 214, nim. 5, s.-ü. 116, lk. 395.

³⁷ Samas, lk. 409.

³⁸ RAKA, f. 854, nim. 1, s.-ü. 842, l. 10 pööre.

³⁹ Samas, l. 11 pööre.

⁴⁰ Samas, l. 12.

⁴¹ Samas.

⁴² Läti NSV RAKA, f. 214, nim. 5, s.-ü. 116, lk. 213—214.

⁴³ RAKA, f. 854, nim. 1, s.-ü. 842, l. 8 pööre.

⁴⁴ Samas, l. 10 pööre.

nõudmisele 12 kuni 14 kannu kaera, 36 leisikat heina, 4 kubu õlgi ja $\frac{1}{3}$ sülda puid.⁴⁵

Lisafuraaži nõudmine saigi teoks. 26. oktoobri 1793. a. patendi alusel võeti Liivimaal adramaalt furaažiks 4 vakka 6 kannu kaera ja 35 leisikat heina⁴⁶ ning 4 leisikat õlgi.⁴⁷

Eestimaal aga nõuti samal ajal adramaa pealt kaera 2 vakka 16 toopi ja heina $14\frac{1}{2}$ leisikat.⁴⁸

1797. a. 11. juulil saatis Liivimaa tsiviilkuberner parun Campenhausen Peterburi postidepartemangule aruande Liivimaa postijaamade olukorrast.

Aruande järgi sai Liivimaa posthobune aastas 50 vakka kaera, 118 puuda heina ja 20 puuda õlgi.⁴⁹

Üldse kulus 395 Liivimaa, Läti ja Eesti distriktide posthobuse ülalpidamiseks aastas 19 750 riia vakka kaera, 46 410 puuda heina ja 7900 puuda õlgi.

1787. a. oli Eestimaal 229 posthobusele antud aastas 12 595 tallinna vakka kaera ja 75 570 leisikat heina.⁵⁰

Reisiliikluse, postiveo ja sõjaväe kullerite liiklemise kasvu tõttu otsustas Liivimaa maapäev 1802. a. tõsta Peterburi teel igas postijaamas olevate hobuste arvu 45, Pärnu teel olevates postijaamades aga 15 hobusele. Pihkva teel hobuste arvu ei suurendatud.⁵¹

Ühtlasi lisati senisele furaažihulgale küllaltki tunduv kogus kaera ja heina. Nii sai Peterburi teel asunud Uderna postijaam lisaks $1024\frac{22}{27}$ vakka kaera ja $150\frac{24}{30}$ koormat heina.⁵²

Uderna postikomissari Martin Lienzeri ja Liivimaa maanõunike kolleegiumi vahel sõlmitud lepingusse on kantud käsi-kirjaline märge, millest selgub, et lisafuraaži muretsemiseks saab komissar raha rüütelkonna kassast.⁵³

Posthobuste arv on artiklis käsitletava perioodi ajal pidevalt suurenenud. Hobuste arvukus nii postijaamades kui ka vastaval traktil iseloomustab reisi- ja postiliikluse intensiivust ja posthobuste ülalpidamiseks mineva furaažikoguse suurust.

1805. aastaks oli Eestimaal posthobuste arv suurenenud 343 hobuseni. Tervelt Eestimaalt koguti nende hobuste tarbeks 8571 tündrit 2 vakka 2 külimitu 11 toopi kaera ja 99 354 leisikat heina. Hiiumaa ja Vormsi mõisad andsid naturaalse furaaži ase-

⁴⁵ Läti NSV RAKA, f. 214, nim. 5, s.-ü. 116, lk. 217.

⁴⁶ A. von Tobien. Op. cit., I kd., lk. 89.

⁴⁷ Läti NSV Riiklik Avalik Raamatukogu, J. Jenšsi fond «Pasts Latvija līdz 1917 gadam». Mapp nr. 2.

⁴⁸ RAKA, f. 854, nim. I, s.-ü. 842, l. 12.

⁴⁹ NSVL RAKA, f. 1289, nim. 1, s.-ü. 57, l. 24.

⁵⁰ RAKA, f. 854, nim. 1, s.-ü. 842, l. 12.

⁵¹ Läti NSV Riiklik Avalik Raamatukogu, J. Jenšsi fond. Mapp nr. 2.

⁵² RAKA, f. 909, nim. 1, s.-ü. 156, l. 44.

⁵³ Samas.

Tabel nr. 1

PETERBURI—TARTU—RIIA

Postijaam	Hobuste arv igas postijaamas					
	1715	1732	1797	1829	1842	1888
Vaivara	20	20	33	36	33	—
Voka	20	20	33	36	33	—
Puru (Jõhvi)	20	16	40	45	48	—
Pungerja (Väike-Pungerja)	20	16	37	43	44	—
Kauksi (Ranna-pungerja)	20	16	33	43	43	—
Eestimaal	100	88	176	203	191	—
	1712	1732	1797	1829	1842	1888
Ninasi	20	25	35	45	45	—
Torma	20	25	35	45	50	—
Igavere	20	25	35	45	45	—
Tartu	20	25	35	45	70	55
Uderna	20	25	35	45	62	42
Kuigatsi	20	25	35	45	72	32
Tõlliste	20	25	35	45	60	24
Liivimaal	140	175	245	315	404	?
Kokku traktil	240	263	421	518	607	?

Tabel nr. 2

TALLINN—NARVA—PETERBURI

Aasta \ Postijaam	1725	1732	1797	1829	1845
Jõelähtme	13	8	20	20	20
Kahala	13	8	20	20	20
Loobu	12	8	20	20	20
Põdruse	12	8	20	20	20
Pikaristi	12	8	20	20	20
Varja	15	8	20	20	20
Kokku traktil	77	48	120	120	120

Tabel nr. 3

TALLINN—PÄRNU—RIIA

Aasta Postijaam	Hobuste arv postijaamas				
	1732	1797	1829	1842	1888
Kanamaa	5	9	9	8	38
Ruunavere	5	9	9	8	24
Sõtküla	5	9	9	8	18
Jädivere	5	9	9	8	14
Eestimaal	20	36	36	32	94
Halinga	4	6	15	15	13
Pärnu	4	6	15	22	20
Tahkuranna	4	6	—	—	—
Häädemeeste	4	6	—	—	—
Treimani	4	6	—	—	—
Surju	—	—	15	15	22
Lodja	—	—	15	15	20
Mõisaküla	—	—	15	15	20
Liivimaal	20	30	75	82	95
Üldse Eestis	40	66	111	124	189

Tabel nr. 4

VALGA—VASTSELIINA—PIHKVA

Aasta Postijaam	1734	1797	1829	1842	1888
	Lipši	6	12	12	12
Mõniste	6	12	12	12	10
Sänna	6	12	12	12	10
Haanja	6	12	—	—	—
Võru	—	—	12	12	24
Vastseliina	6	12	12	12	20
Traktil kokku	30	60	60	60	64

POSTHOBUSTE ÜLDARV EESTIS XVIII JA XIX SAJ. I POOLEL

Traktid Aastad	Hobuste arv traktidel				Hobuseid kokku
	Riia— Tartu— Peterburi	Tallinn— (Voka)— Jõhvi	Tallinn— Pärnu— Riia	Valga— Võru— Vastseliina	
1712—1715	240	77 (a. 1725)	—	—	317
1732	263	48	40	30 (a. 1734)	381
1797	421	120	66	60	667
1829	518	120	111	60	809
1842—1845	607	120	124	60	911

mel raha 985 rubla 50 kopika ulatuses. Mandril asuvate mõisate adramaalt nõuti furaažiks 4 vakka kaera ja 15 $\frac{1}{2}$ leisikat heina.⁵⁴

Lisafuraaži andmise kohustus pandi Liivimaal mõisatele ja pastoraatidele, talupoegadelt lisafuraaži sisse ei nõutud. Seda kinnitavad 1805. a. vakuraamatud.⁵⁵

Eestimaal ei ole mõisaid nähtavasti lisafuraažiga maksustatud, kuna siin ilmselt nii suurt reisiliikluse tõusu ei esinenud. Võrreldes 1793. a. adramaalt võetud furaaži (2 vakka 16 toopi kaera ja 14 $\frac{1}{2}$ leisikat heina) 1804/1805. a. võetud furaažikogusega, näeme, et adramaa pealt nõutav furaaži hulk on suurenenud kaerte osas peaaegu 2 vaka võrra ja heinte osas 1 leisika võrra. Seda võib seletada posthobuste arvu suurenemisega 229-lt (a. 1797) 343-le 1804/1805. aastaks.

Furaaž nõuti sisse Eestimaal täies ulatuses talupoegadelt. 1813. a. Eestimaa rüütelkonnalt siseminister Kosodavlevile saadetud aruandes öeldi välja, et furaaži andmine on jaotatud mõisatele vastavalt revisjoniadramaade arvule, tegelik andmine toimuvat aga talupoegade poolt majandusliku koormisena.⁵⁶

1822. aastaks on Liivimaal järjekordselt tõstetud adramaalt võetava furaaži kogust. Kaera nõuti adramaalt 7 vakka, heina 1 koorem 15 leisikat, 4 leisikat õlgi ja $\frac{1}{4}$ sülda puid.⁵⁷

Huvitavaid andmeid sisaldavad 1833. a. pärinevad Eestimaa rüütelkonna arhiivifondis säilinud kaks postijaamalepingut — Peterburi—Tartu—Riia traktil asuva Rannapungerja ning Tallinn—Pärnu teel asuva Jädivere postijaama kohta. Nendest kolme aasta (1833—1836) peale sõlmitud lepingutest selgub suur vahe mõlema postijaama varustamises.

⁵⁴ RAKA, f. 854, nim. 1, s.-ü. 1256, l. 18.

⁵⁵ Samas, f. 565, nim. 1, s.-ü. 346, l. 25. Samas, s.-ü. 362, l. 6.

⁵⁶ Samas, f. 854, nim. 2, s.-ü. A 152, l. 182—187.

⁵⁷ Läti NSV Riiklik Avalik Raamatukogu, J. Jenšsi fond. Mapp nr. 2.

60 Rannapungerja postijaama hobust said 888 tündrit 2 vakka kaera ja 11 550 leisikat heina. Posthobuse ühekuune söödaratsioon oli $7\frac{1}{2}$ vakka kaera ja 30 leisikat heina.⁵⁸

Jädivere postijaamas oli ainult 8 hobust, kusjuures posthobuse ühekuuse ratsiooni moodustasid 5 vakka kaera ja 30 leisikat heina. Aastane Jädivere postijaama furaažikogus oli 204 tündrit 1 vakk 1 külimit kaera ja 2663 leisikat heina.⁵⁹

Rannapungerja ja Jädivere postijaamade erinevat varustamist võime seletada sellega, et mõlemad postijaamad asusid erineva tähtsusega teedel. Rannapungerja asus ühel Vene riigi intensiivsema liiklusega postimaanteel, Jädivere aga ainult kahte kubermangulinna — Tallinnat ja Riia ühendaval postitraktil.

1845. a. suurendati Jädivere jt. Tallinn—Pärnu tee postijaamade hobuste arvu kaheksalt kaheteistkümnele. Juurdelisatud furaažiks oli 104 setverti 3 setverikku 5 karnitsat kaera.⁶⁰

2. Postikoormiste jaotamine talude vahel

1797. a. pärinevad andmed Voka ja Toila mõisate talude postikoormiste jaotamise kohta.

Voka külas andis $\frac{1}{4}$ adramaa suurune talu postimoona 3 vakka kaera ja 30 leisikat heina. Samapalju tasus furaaži ka Vaivina küla veerandadrik. Toila mõisa Kerilepa külas andis kolmandikadrik hobumoonna 6 vakka kaera ja 40 leisikat heina, veerandadrik aga $4\frac{1}{2}$ vakka kaera ja 30 leisikat heina ning kuuendikadrik andis furaažiks 3 vakka kaera ja 20 leisikat heina. Kokku andsid Voka ja Toila mõisate 42 talu (25 veerandadrikut, 11 kolmandikadrikut ja 6 kuuendikadrikut) furaažiks kaera 106 vakka ja heina 710 leisikat.⁶¹

18. sajandi lõpul on Ungru mõisas võetud $\frac{1}{2}$ adramaalt 2 vakka kaera, 14 leisikat heina ja 2 kubu õlgi, Keilas aga $1\frac{1}{2}$ vakka kaera ja 9 leisikat heina ning Lihulas $\frac{1}{2}$ vakka kaera ja 10 leisikat heina.⁶²

1805. a., otsustades vakuraamatute andmete alusel, on võetud Eestimaal taludelt postimoona erineval hulgal.

1805. a. nõuti Türi kihelkonnas Alliku mõisas 6 päeva talult kaera 8 toopi ja heina 7 leisikat, 4 päeva talult 1 külimit kaera ja heina 5 leisikat, 2 päeva talult aga 2 külimitu 4 toopi kaera ja 3 leisikat heina.⁶³

⁵⁸ RAKA, f. 854, nim. 2, B VIII 110, l. 1 pööre.

⁵⁹ Samas, s.-ü. B VIII 109, l. 4, 9.

⁶⁰ RAKA, f. 854, nim. 2, s.-ü. B VIII 109, l. 5 pööre.

⁶¹ Samas, f. 30, nim. 1, s.-ü. 234^a, l. 254 pööre — 256.

⁶² J. Konks. Eestimaa feodaal-pärisorjuslik põllumajandus ja talurahva olukord XVIII saj. lõpul ja XIX saj. I poolel. Tartu, 1960, lk. 71.

⁶³ RAKA, f. 864, nim. 1, s.-ü. 44, l. 13.

Jõhvi kihelkonna Pagari mõisas andis 6 päeva talu furaažiks 2 vakka kaera ja 7 leisikat heina, 4 päeva talu 1 vakk 1 külimit kaera ja 5 leisikat heina, 3 päeva talu andis kaera 1 vakk ja heina 3½ leisikat ning 2 päeva talu andis kaera 2 külimittu ja heina 2½ leisikat.⁶⁴

1810. a. paiku on mõnel pool, näiteks Kuusalu ja Kose kihelkondades, furaažiks mineva koguse heinu ja kaeru andnud mõisad.⁶⁵ Mõisad on oma talude eest furaaži tasunud veel hiljemgi. 1838. a. paiku õiendas Sagadi mõis oma talupoegade eest furaažikohutsuse ära.⁶⁶

Millest tekkisid niisugused erinevused? Postikoormused jaotati mõisatele revisjoniadramaade arvu järgi, selle alusel oleks tulnud kõigile ühte liiki taludele ühepalju furaaži määrata. Tegelikuses oli aga teisiti. Põhjus tundub siin olevat selles, et mõisala jagunes kaheks osaks, mõisa- ja talumaaks, kusjuures mõisamaa oli maksuvaba.

Seega langes kogu mõisale määratud postimoona koguse andmine tervenisti talumaale. Talu- ja mõisamaa suhtest olenes talule langeva furaažikohustuse suurus. Oli talumaa suhe mõisamaasse suurem, tuli talul furaaži anda vähem kui selles mõisas, kus mõisamaa oli talumaast suurem.

Furaaži andmine natuuras tekitas talupoegadele suuri raskusi. 1842. a. 22. jaanuaril esines Eestimaa rüütelkonna peamees maa-päeval ettepanekuga reorganiseerida postimoona andmise kohustus. Rüütelkonna peamees viitas oma kõnes neile raskustele, mida talupojad peavad kandma furaaži vedamisega kauge maa taga asuvasse postijaama ning pani ette asendada furaaži andmine natuuras rahalise maksuga.⁶⁷

24. jaanuaril 1842. a. anti küsimuse arutamine seisukoha võtmiseks talurahvaasjadega tegelevale komisjonile.⁶⁸

Andmete puudusel ei saa esialgu väita, kas see komisjon üldse võttiski vastu mingisuguse otsuse, sest ka edaspidi koguti furaaži natuuras. Siiski on üleminek furaaži tasumise rahalisele vormile edaspidigi püsinud päevakorras.

1854.—1856. a. tegutses Eestimaa rüütelkonna juures komisjon, kelle ülesandeks seati teede leidmine üleminekuks rahas õiendatavale furaaživormile.

Mis sundis rüütelkonda sellist komisjoni moodustama? Seniste furaaži piirkondade järgi oli mõisate kaugus postijaamast küllaltki suur, Loobu mõisast oli samanimelisse postijaama ainult 0,5 versta. Kuid kõige kaugemale tuli furaaži vedada 5¼ adra-

⁶⁴ RAKA, f. 864, nim. 1, s.-ü. 190, l. 13, 15.

⁶⁵ J. Linnus. 1810. aasta ankeetvastused Põhja-Eesti talurahva elu-olu kajastajana. Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXII. Tallinn, 1967, lk. 146.

⁶⁶ RAKA, f. 854, nim. 1, s.-ü. 1308, l. 6 pööre ja 7.

⁶⁷ RAKA, f. 854, nim. 2, s.-ü. A I 81, l. 93—94.

⁶⁸ Samas, l. 97.

maad suurel Nissi kihelkonna Põlli mõisal — 209 versta kaugusel asuvasse Jõhvi postijaama.⁶⁹

1854. a. oli Eestimaal 28 postijaama 486 hobusega,⁷⁰ kelle toitmiseks kulutati aastas 8552 setverti kaera ja 91 500 puuda heina.⁷¹

Sellise suure furaažihulga transportimisel satuti tohututele raskustele, nimelt oli vaja 6412 hobust ja 39 766 tööpäeva, kusjuures ainuüksi vedu läks maksma 19 883 rubla.⁷²

Kujunenud olukorras lubas Eestimaa rüütelkonna peamees parun C. von Ungern-Sternberg 1855. a. veebruaris mõisatele laialisaadetud ringkirjas soovi korral tasuda furaaži eesti raha.⁷³

Kui siiski soovitakse furaaži tasuda natuuras, siis makstakse veo eest rahalist hüvitust, arvestades täiskoorma (3 setverti kaera või 15 puuda heina) pealt versta ja hobuse järgi 1½ kopikat.⁷⁴

Rannapungerja postikomissar ongi 1854.—1855. a. furaaži ostnud sularaha eest. Oma kirjas 30. jaan. 1855. a. Eestimaa rüütelkonna pealikule kirjutas komissar, et raha eest ostetaval furaažil on kõrgem kvaliteet ja furaaži saavat osta vastavalt vajadusele.⁷⁵

Üldist üleminekut furaaži rahalisele vormile aga ei toimunud. Alles 1884. a. anti Eestimaal maapäeva otsusega valdadele ja mõisatele õigus valida kahe furaaživormi vahel.⁷⁶

Furaaži kogus jaotati endiselt rüütelkonna kantseleis vastavalt mõisate adramaade arvule, kusjuures jaotamisel ei tehtud vahet mõisa- ega talumaa vahel. Renditaludel lasuvate koormiste osas leppisid mõisnik ja rentnik rendilepingu sõlmimisel kokku.⁷⁷

Furaažikohustuse fäitmine tekitas XIX saj. II poolel eesti talupoegades suurt pahameelt. Nad leidsid, et postijaamadest on kasu ainult mõisnikel.

Talupoegade pahameel jõudis Eestimaa kubeneri vürst S. M. Sahhovskoi (4. apr. 1885—12. okt. 1894) kõrva, kes kohe ametisse astumise järel juhtis avalikkuse tähelepanu talupoegadelt sissenõutava furaaži ebaseaduslikkusele. 1887. a. 11. veebruari aruandes Valitsevale Senatile nimetas Sahhovskoi postimaksu «persoonlikuks mõisniku maksuks» ja tuginedes Siseministeeriumi toetusele lõpetas kuberner Eestimaa talupoegadelt furaaži sissenõudmise.⁷⁸

Postikoormistest vabanemise püüe levis ka Liivimaa talupoegade seas. 1887. a. märtsis nõudis Liivimaa kuberner

⁶⁹ RAKA, f. 854, nim. 3, s.-ü. 101, l. 19 pööre.

⁷⁰ Samas, l. 13.

⁷¹ Samas, l. 10.

⁷² Samas, l. 15 pööre, 28 pööre.

⁷³ Samas, l. 14.

⁷⁴ Samas.

⁷⁵ Samas, nim. 2, s.-ü. A III 30, l. 39.

⁷⁶ A. von Gernet. Op. cit., lk. 393.

⁷⁷ Samas.

⁷⁸ «Valgus», 27. juuni 1896, nr. 26.

vallavalitsustelt sillakohtute kaudu teateid, missugusele furaaživormile talupojad (kohaomanikud) tahavad üle minna.⁷⁹

Vastused peegeldasid talupoegade seas valitsevat eitavat seisukohta furaaži andmisel. Enamik vallavalitsusi oli mõlema furaaživormi vastu, nad põhjendasid oma eitavat suhtumist sellega, et reisijailt saadav sõiduraha ehk progoon (v. k. прогонные деньги) katab täielikult postijaamade ülalpidamiskulud ja pealegi minevat rahaline postimaks rüütelkonna kassa käsutusse.⁸⁰

Vastates kaks aastat hiljem, s. o. 1889. a., maanõunike kolleegiumi samalaadsetele küsimustele, lisas osa Liivimaa talupoegadest, et neile pole postiühendust üldsegi mitte tarvis ja seetõttu ei taha nad anda postimoona ei rahas ega natuuras.⁸¹

Talupojad tuginesid postimoona andmisest keeldumisel Läänemere-äärsete kubermangude kohalike seaduste II köite § 39 ja 40, mille alusel peab postijaamade ülalpidamine lasuma täielikult kohalikel rüütelkondadel.⁸² Talurahva maksud olid 1856. a. talurahvaseaduse §§ 269—276 kindlaks määratud, kuid postikoormiste täitmist seal kirjas ei olnud.⁸³

Liivimaa kubermanguvalitsus pani oma määrusega 1890. a. furaaži andmise kohustuse kõigile päriseks ostetud taludele.⁸⁴ Eestimaal taastati talupoegade furaaži andmise kohustus Valitseva Senati 8. juuli 1894. a. ukaasi alusel. Senat muutis postimoona andmise kogu kubermangul lasuvaks maamaksuks, mida on kohustatud tasuma kõik maaomanikud olenemata seisusest.⁸⁵

Pärast 1894. a. 8. juulit keeldusid 23 Järvamaa Lehtse valla peremeest postikoormiste täitmisest. Nad põhjendasid oma teguviisi sellega, et nende postimoona andmisest saab kasu ainult Lehtse mõisnik parun von Hoyningen-Huene.⁸⁶

Kuigi parun von Hoyningen-Huene oli peremeestele seletanud, et talude päriseks ostmine ei vabastavat neid postimoona andmisest, vaid just kohustavat päriseks ostetud talude omanikke postikoormist kandma, viinud Lehtse peremeeste esindajad Vasni ja Kenn asja kuni Valitseva Senatini välja, kust aga õigus anti Hoyningen-Huenele.⁸⁷

Oma vastuses väitis Valitsev Senat, et postijaamade ülalpidamine lasub kogu kubermangul avaliku koormisena (maamaksuna) ja vastavalt kohalikele seadustele ei katke maa müügil temal

⁷⁹ «Virmaline», 18. veebruar 1889, nr. 6.

⁸⁰ Samas.

⁸¹ «Postimees», 18. jaanuar 1894, nr. 13.

⁸² «Virmaline», 18. veebruar 1889, nr. 6.

⁸³ Eestimaa Talurahva Seadus. Tallinnas, 1858, lk. 20—21.

⁸⁴ Alexander von Tobien. Op. cit., II kd., lk. 311.

⁸⁵ «Olevik», 18. juuli 1894, nr. 29.

⁸⁶ А. Гасман. Почтово-фуражная повинность в Эстляндской губернии. Журнал Министерства Юстиции, 1898 г., № 1, январь, с. 269.

⁸⁷ Samas, lk. 269 ja 272.

lasuvate koormiste kandmine. Seega peavad ka ostutalude omanikud täitma postikoormusi.⁸⁸

Eestimaa rüütelkond, saanud õiguse nõuda furaaživõlg sisse, tõttaski seda tegema. Rüütelkond pöördus uue Eestimaa kuberneri J. N. Skaloni (25. okt 1894—20. juuni 1902) poole sooviga nõuda talupoegadelt sisse kogu võlg, mis oli tõusnud juba 74 000 rublani. Et niivõrd suurt summat oli taluperemeestelt raske kiiresti kätte saada, oli kuberner sunnitud rüütelkonnalt pikendust paluma.⁸⁹

1896. a. jaanuari algul teatas Eestimaa rüütelkonna peamees parun O. von Budberg vallavalitsustele saadetud ringkirjas furaažikohustuse taaskehtestamisest ja võlgade sissenõudmisest.

Kirna vallavalitsusele saadeti vastav ringkiri (nr. 14) 3. jaanuaril 1896. a., milles väideti, et vastavalt Senati ukaasile 5. detsembrist 1895. a. (publitseeritud Eestimaa Kubermangu Teatajas 28. detsembril 1895) tulevad kõik seni tasumata furaaživõlad kuni 20. märtsini 1896. a. ära õiendada.⁹⁰

Võlglaste kohta saadeti vallavalitsustele nimekirjad ühes võla suurusega.⁹¹

Kirna vallas oli 35 võlglast, kust a-il 1888—1894 oli kogunenud postivõlga 407 rubla 83 kopika suuruses.⁹²

1896. a. alguseks oli kogunenud Särevere ühendatud vallal postivõlga ligi 3000 rubla, kusjuures mõne peremehe võlg ulatus kuni 30 rublani.⁹³

Kuberner Skaloni ettepaneku arutamisel maapäeval ilmnes, et Eestimaa rüütelkonna kassas on postijaamade ülalpidamiseks 80 000 rubla ja kuna esialgu puudus tungiv vajadus furaaživõla täies ulatuses sissenõudmiseks, siis pidas maapäev paremaks loobuda saamata jäänud rahast Nikolai II kroonimispäeva auks.⁹⁴

Tegelikult oli furaaživõlast 4000 rubla juba 1895. a. esimesel poolel (1894. a. osamaks) sisse nõutud.⁹⁵

Järgnevatel aastatel saadeti rüütelkonna kantseleist kõikidele vallavalitsustele natuuras nõutava furaaži jaotuslehed.

1899.—1900. a. peale Kirna vallale saadetud jaotuslehest selgub, et 70 päriseks ostetud talul (23, 48 adramaad) tuleb anda furaažiks 17 setverti 5 karnitsat kaera ja 176 puuda 4 naela heina.⁹⁶

⁸⁸ Свод местных узаконений губерний Остзейских. Часть третья. СПб., 1864, с. 263.

⁸⁹ «Valgus» 27. juuni 1896, nr. 26.

⁹⁰ RAKA, f. 2523, nim. 1, s.-ü. 62, l. 1.

⁹¹ «Sakala», 7. veebruar 1896, nr. 6.

⁹² RAKA, f. 2523, nim. 1, s.-ü. 62, l. 2 pööre ja 3.

⁹³ «Sakala», 7. veebruar 1896, nr. 6.

⁹⁴ «Sakala», 27. juuni 1896, nr. 26.

⁹⁵ «Olevik», 6. juuli 1895, nr. 23.

⁹⁶ RAKA, f. 2523, nim. 1, s.-ü. 6 s, l. 24—25.

See furaažikogus jaotati talude vahel järgmiselt. Kõige suurem, nimelt Vanga talu (0,75 adramaad) andis kaera 4 setverikku ja heina 5 puuda 25 naela; 0,6 adramaad suured Pöiato Jüripere ja Pöiato Veskipere andsid mõlemad kaera 3 setverikku $4\frac{3}{4}$ karnitsat ja heina 4 puuda 20 naela, $\frac{1}{2}$ adrik (Prääma talu) andis postimoonaks kaera 3 setverikku ja heina 3 puuda 30 naela. Postimoonaks andmise kohustus langes isegi saunikule. Hepneri Sepa saun (0,01 adramaad) andis furaažiks $\frac{1}{2}$ karnitsat kaera ja 3 naela heina.⁹⁷

* *
* *

Ettepaneku minna natuuras antavalt furaažilt üle rahalisele vormile on 1898. a. teinud Liivimaa kubermanguvalitsus, millele kõik mõisad ja enamik valdu vastasid nõusolekuga.⁹⁸ Natuuras antava furaaži asendamine rahalise maksuga oli kasulik mõisatele ja taluperemeestele, kes vabanesid ebamugavast, aegaviitvast ja kulukast furaaživedamisest kauge maa taha. Sageli ületas veoraha tunduvalt furaaži maksumuse.⁹⁹

1898. a. Liivimaa kubermanguvalitsuse ukaasiga määrati kindlaks mõisatele ja valdadele postijaamade alased rahalised koormised kihelkondade kaupa.¹⁰⁰

Tartumaa 14 kihelkonda maksid edaspidi postimaksu aastas 12 624 rubla 94 kopikat, sellest mõisad 4042 rbl. 55 kop. ja vallad 8582 rbl. 39 kopikat.¹⁰¹

Võrumaalt nõutav postimaks oli 6060 rubla 93 kopikat (mõisad 2206 rbl. 34 kop. ja vallad 3854 rbl. 59 kop.).¹⁰²

Pärnumaa mõisad ja vallad andsid furaaži eest 4783 rbl. 63 kopikat, millest mõisad andsid 1624 rbl. 49 kop. ja vallad 3159 rbl. 14 kop.¹⁰³

Kuigi üleminek natuuras võetavalt furaažilt rahalisele oli kasulik ühtlasi nii peremeestele, mõisnikele kui ka postijaamapidajaile, leidis siiski neidki valdu ja mõisaid, kus oldi sellele vastu. 27 Oisu ja Kärevere valla ning 17 Keila valla peremeest esitasid 1901. a. oktoobris rüütelkonnale palve, et neil lubataks tasuda furaaži endiselt natuuras.¹⁰⁴ Rüütelkonnast vastati aga, et

⁹⁷ RAKA, f. 2523, nim. 1, s.-ü. 6 s, l. 24—25.

⁹⁸ Прибавление к официальной части Лифл. Губ. Вед. № 21 от 23 февраля 1898 г. (Указ Лифл. Губ. Правления № 6 от 1898 г.).

⁹⁹ «Postimees» 18. jaanuar 1894, nr. 13.

¹⁰⁰ Прибавление к официальной части Лифл. Губ. Вед. № 21 от 23 февраля 1898 г.

¹⁰¹ Samas, lk. 22—27.

¹⁰² Samas, lk. 27—31.

¹⁰³ Samas, lk. 32—35.

¹⁰⁴ RAKA, f. 854, nim. 3, s.-ü. 637, l. 21—22, 25 ja pööre.

maapäeval vastuvõetud otsust, mis pealegi on kinnitatud kubeneri poolt, muuta enam ei saa.¹⁰⁵

Eestimaal mindi üle rahalisele postimaksule, vastavalt 1899. a. maapäeva otsusele, alates septembrist 1901. a. Adramaalt võetav furaaž arvestati vastavaks 6 rublale.¹⁰⁶

Kui 1899. a. tasus Kirna mõisa Ustallo talu (0,51 adramaad) Paide postijaamale furaaži 7 setverikku $1\frac{2}{3}$ karnitsat kaera ja 7 puuda 29 naela heina, siis pärast üleminekut furaaži rahalisele vormile tasus sama Ustallo talu 1901. a. postimaksu 3 rubla 83 kopikat.¹⁰⁷

Furaaži rahas õiendamine toimus kuni Esimese maailmasõja lõpuni. Seoses sõja algusega sattusid postijaamad raskesse majanduslikku olukorda. Vastavalt üldisele elatustaseme langusele kallinesid ka hobusemoona hinnad.

Nii kallines 1916. a. maiks hobumoon Tartus 200%.¹⁰⁸ 1917. a. 3. aprilliks oli postijaamade olukord sõjaeelse seisundiga võrreldes katastroofiliselt halvenenud. Hobusemoona hind oli kallinenud 400%, raud 2500%, kabjanaelad ning vankrimääre 700%.¹⁰⁹

Postijaamade funktsioneerimise tähtsaimaks tingimuseks oli posthobuste piisav furaažiga varustamine. Hobustele antav furaažikogus sõltus peamiselt trakti sõidetavusest ehk tähtsusest ja hobuste arvust postijaamas. Esiolgu anti hobusemoona ainult 6–7 talvekuuks, kuid posti- ja reisiliikluse pidev suurenemine ja sellest tingitud posthobuste pidev kurnatus sundisid Eesti- ja Liivimaa rüütelkondi andma furaaži algul kaheksaks, siis ühe-teistkümneks ja lõpuks terveks aastaks.

1712. a. 8. oktoobri patendiga pandi postijaamade ülalpidamine kõigile eramõisatele, ajajooksul laienes furaažiandmise kohustus pastoraadile ja kroonumõisatele. Furaaži nõuti mõisatelt vastavalt revisjoniadramaade arvule, mõisad jaotasid aga neile langenud furaaži hulga talumaale. Mõisates oli talu adramaalt võetavas furaažikoguses erinevusi, mis tekkisid mõisa- ja talu-maa suuruse vahekorradest.

Ülemineku natuuras antavalt furaažilt rahalisele vormile tingisid furaaži vedu kauge maa taha, kusjuures sageli ületas veo maksumus koorma väärtuse. Raha eest ostetava furaaži kvaliteet oli kõrgem ja pealegi sai postijaamapidaja osta hobumoonu vastavalt vajadusele.

Üleminek rahalisele maksule oli kasulik nii furaaži toojaile (mõisatele ja taludele) kui ka furaaži tarbijaile, postijaamadele. Siiski võttis üleminek furaaži naturaalselt vormilt rahalisele vormile aega ligi pool sajandit ja jõudis lõpule alles 20. sajandi alguseks.

¹⁰⁵ RAKA, f. 854, nim. 3, s.-ü. 637, l. 23–24, 27.

¹⁰⁶ RAKA, f. 854, nim. 2, s.-ü. A VI 10, l. 239.

¹⁰⁷ Samas, f. 2523, nim. 1, s.-ü. 66, l. 6–7.

¹⁰⁸ Läti NSV RAKA, f. 214, nim. 3, s.-ü. 99, l. 124.

¹⁰⁹ Samas, l. 202.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПОЧТОВЫХ СТАНЦИЙ В ЭСТОНИИ ФУРАЖЕМ В XVIII И XIX ВЕКАХ

Э. Э. Селли

Резюме

Для непрерывной и бесперебойной работы почтовых станций их следовало регулярно и в необходимом количестве снабжать фуражем.

Сразу же после окончания военных действий, имевших место во время Северной войны, в Эстляндии и Лифляндии содержание почтовых станций, открытых на основании патента уполномоченного представителя Петра I барона Г. И. Лёвенвольда от 25-го ноября 1710 г., было возложено на ближайшие к почтовым станциям имения. К 1712 году большинство русских войск было выведено из Эстляндии и Лифляндии, ушли и находившиеся на почтовых станциях казаки. Вначале пытались возложить почтовый транспорт на проживающих около дорог крестьян, однако это оказалось слишком обременительным как для крестьян, так и для помещиков. Чтобы найти выход из создавшегося положения, барон Г. И. Лёвенвольде в 1712 г. предложил Лифляндскому и в 1713 г. Эстляндскому дворянству взять на себя снабжение почтовых станций, расположенных вдоль военных дорог.

Материальной стороной деятельности почтовых станций в Эстляндии занимался предводитель дворянства, в Лифляндии и на острове Сааремаа — ландратские коллеги. Эти инстанции утверждали общее количество фуража, отпускаемое для почтовых лошадей, с учетом объема движения по тракту, состояния дорог и т. п.

На основании патента от 8 октября 1712 г., повторенного 5 сентября 1713 г., было установлено количество фуража для одной почтовой лошади в 1 месяц как деньгами, так и натурой: 14 гаков давали 1 риксталер в деньгах и пуру ржи, 1 пуру ячменя, $\frac{1}{2}$ пуры овса и с гака брали еще лейзык сена.

Количество фуража для почтовых лошадей постоянно увеличивалось. В 1732 г. на дороге Рига—Тарту—С. Петербург давали на почтовую лошадь в месяц 3 пуры овса и 30 лейзиков сена, в 1797 г. объем фуража на одну лошадь составлял в год 50 пур овса и 1188 пудов сена.

Вначале почтовых лошадей снабжали фуражем только в зимние месяцы (октябрь—май), а в летние месяцы почтовая лошадь должна была получать корм с выгонов, однако, вследствие скудности и плохого корма почтовые лошади были истощены и быстро становились негодными. Быстрый выход лошадей из

строю принудил дворянство в конце XVIII столетия выдавать фураж почтовым лошадям на целый год.

В связи с увеличением объема почтовых и военных курьеров возросло и число лошадей на почтовых станциях (на тракте Рига—Тарту—Петербург на каждой почтовой станции в 1712 г. было 20 лошадей, в 1732 г. — 25 лошадей, в 1797 г. — 35 лошадей, в 1802 г. — 45 лошадей, в 1838 — 60 лошадей), что в свою очередь обусловило увеличение объема фуража для почтовых станций.

В зависимости от значения почтового тракта находящиеся на различных трактах почтовые станции снабжались неодинаково. Так, в 1833 году почтовая станция в Раннапунгерья на дороге Рига—Тарту—Петербург (60 лошадей) получила 888 бочек 2 пурь овса и 11 550 лейзиков сена, а на тракте Таллин—Пярну—Рига, который связывал губернские города Ригу и Таллин—Ядивере, почтовая станция (8 лошадей) получила в год 204 бочки $1\frac{1}{3}$ пурь овса и 2663 лейзика сена.

Хотя содержание почтовых станций было возложено на имения в соответствии с числом их ревизионных гаков, помещики возложили весь объем фуража на податную крестьянскую землю. Все это было очень обременительным для крестьян. В 1854 г. в Эстляндской губернии на содержание 28 почтовых станций и 486 лошадей было израсходовано 8552 четверти овса и 91 580 пудов сена, для транспорта этого количества понадобилось 6412 лошадей и 39 766 рабочих (один только транспорт обошелся в 19 883 рубля).

В данной ситуации оказалось необходимым перейти со сбора фуража натурой на денежный сбор, что осуществилось окончательно в Лифляндии только в 1898 г. и в Эстляндии в 1901 году.

DIE VERSORGUNG DER POSTSTATIONEN IN ESTLAND MIT FOURAGE IM XVIII UND XIX JAHRHUNDERT

E. Selli

Zusammenfassung

Um die ununterbrochene und reibungslose Arbeit der Poststationen sicherzustellen, mußten sie mit genügender Fourage versorgt werden.

Kurz nach der Beendigung der Kriegsgeschehnisse des Nordischen Krieges in Est- und Livland wurde die Unterhaltung der errichteten Poststationen durch Patent des Generalbevollmächtigten Peters I, Freiherrn G. J. von Löwenwolde, vom 25. November

1710 auf die der Nähe der Poststationen gelegenen Güter übertragen. Die Mehrzahl des russischen Militärs war zum Jahre 1712 aus Est- und Livland ausgeführt, zugleich damit hatten auch die bei den Poststationen angestellt gewesenen Kosaken das Land verlassen. Vorläufig versuchte man die Stellung der Postfuhrer auf die am Wege liegenden Bauern zu legen, jedoch erwies sich eine solche Regelung als zu beschwerlich den Bauern sowie auch den Gutsbesitzern. Zur Befreiung aus der geschaffenen Lage machte der Freiherr G. J. von Löwenwolde im Jahre 1712 der Livländischen und im Jahre 1713 der Estländischen Ritterschaft den Vorschlag, die Unterhaltung der an Heerstraßen liegenden Poststationen zu übernehmen.

Die Tätigkeit der Poststationen in wirtschaftlicher Hinsicht leitete in Estland der Ritterschaftshauptmann, in Livland und auf Ösel die Landratskollegien. Diese Institutionen bestimmten die Menge der den Postpferden zu gebenden Fourage, hierbei in Betracht ziehend die Fahrbarkeit der Strecke, den Zustand der Wege etc.

Mit Patent vom 8. Oktober 1712, wiederholt am 5. September 1713, wurde die monatliche Ration für 1 Postpferd bestimmt, und zwar an Geld und in natura (1 Reichstaler und 1 Lof Roggen, 1 Lof Gerste, $\frac{1}{2}$ Lof Hafer, gegeben von 14 Lofstellen, und 1 Liespfund Heu, welches von einer Lofstelle genommen wurde).

Die Menge der den Postpferden zu gebenden Fourage wurde in der Folge beständig vergrößert. Im Jahre 1732 wurden in Livland einem Postpferde auf der Landstraße Petersburg—Dorpat—Riga pro Monat 3 Lof Hafer und 20 Liespfund Heu gegeben; zum Jahre 1797 war die Menge der einem Postpferde zu rechnenden Fourage auf 50 Lof Hafer und 118 Pud Heu im Jahre gestiegen.

Anfangs gab man dem Postpferde Proviant nur für die Wintermonate (Oktober bis Mai), in den Sommermonaten mußte das Postpferd sein Futter in den Koppeln (oder im Gehege) erhalten, jedoch angesichts der Dürftigkeit derselben und der von dort zu erhaltenen Futterknappheit, sowie der nicht zu unterschätzenden Intensivität des Verkehrs waren die Postpferde von entkräftetem Aussehen und wurden alsbald unbrauchbar. Das schnelle Unbrauchbarwerden der Pferde veranlaßte die Ritterschaft am Ende des XVIII. Jahrhunderts den Postpferden die Fourage für das ganze Jahr zu reichen.

Wegen der Zunahme des Reiseverkehrs, der Beförderung der Post- und Militärkuriere vergrößerte man die Zahl der auf den Poststationen befindlichen Pferde (auf der Strecke Petersburg—Dorpat—Riga waren auf jeder Poststation im Jahre 1712 20 Pferde, 1732 — 25 Pferde, 1797 — 35 Pferde, 1802 — 45 Pferde, 1833 — 60 Pferde), welches seinerseits eine Vergrößerung der Menge der den Poststationen zugeteilten Fourage zur Folge hatte. Je nach der Wichtigkeit der Poststraße wurde die an verschie-

deden Trakten gelegenen Poststationen nicht gleichmäßig versorgt. So erhielt im Jahre 1833 die an der Poststraße Petersburg—Dorpat—Riga gelegene Rannapungernsche Poststation (60 Pferde) 888 Tonnen, 2 Lof und 11550 Liespfund Heu; hingegen die an der Poststraße Reval—Pernau—Riga (welche die Gouvernementsstädte Riga und Reval verbindet) gelegene Jedifersche Poststation (8 Pferde) erhielt jährlich 204 Tonnen 1 Lof, 1 Külmet Hafer und 2663 Liespfund Heu.

Obgleich der Unterhalt der Poststationen auf die Güter entsprechend der Anzahl ihrer Revisionshaken übertragen war, so verlegten die Gutsbesitzer das gesamte auf das Gut fallende Fouragequantum auf das dem Gute steuerpflichtige Bauernland. Die Belieferung der Poststationen mit Fourage war den Bauern sehr bedrückend. Im Jahre 1854 wurden im Estländischen Gouvernement für den Unterhalt von 486 Pferden auf 28 Poststationen verbraucht: 8552 Tschetwert Hafer und 91580 Pud Heu, zu deren Anfuhr 6412 Pferde und 39766 Arbeitstage benötigt wurden, wobei allein die Anfuhr 19.883 Rubel zu stehen kam.

Die gestaltete Lage erforderte den Übergang von der Stellung der Fourage in natura zur Geldzahlung, was sich erst im Jahre 1898 in Livland und im Jahre 1901 in Estland verwirklichte.